

DISKUZE

Radosti a strasti Zeměpisné olympiády. Zeměpisná olympiáda (nejen) v době pandemie

JAKUB JELEN

Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, 128 00 Praha 2, Česko; e-mail: jakub.jelen@natur.cuni.cz

ABSTRACT Joy and Sorrow of Geography Olympiad. Geography Olympiad (not only) at the Time of Pandemic – Geography Olympiad is a professional competition (not only) for talented students of elementary and secondary schools who are interested in geography and who enjoy watching the developments in the world and around them. In the current school year 2020/2021 there is already the ongoing 23th annual competition. Like the previous one, it was affected by the global pandemic Covid-19. However, the study does not only examine the latest evaluation of the situation and the presentation of how the competition came to terms with the limitations arising from the pandemic. There is also the effort to unveil a broader spectrum of the activities of the Geography Olympiad within the past, approximately five years in connection with the functions and importance the competition should have for the geographic community. It also wants to evaluate whether it still fulfils the functions and whether there have been some shifts. The last part of the text deals with the challenges the Geography Olympiad will face in the future. These may include, e.g., the holding of the International Geography Olympiad, the preservation of at least a part of the competition in the online environment or the widening of the national round by younger categories of the competition (the category A + B or the sixth and seventh classes of elementary schools).

KEY WORDS Geography Olympiad – Czechia – geographic education – competition

---

JELEN, J. (2021): Radosti a strasti Zeměpisné olympiády. Zeměpisná olympiáda (nejen) v době pandemie. Informace ČGS, 40, 1, 16–23.

1. Úvod

Na stránkách časopisů vydávaných Českou geografickou společností (Geografické rozhledy či Informace ČGS), ale i na webových stránkách či sociálních sítích, se mohou čtenáři pravidelně dozvídat o průbězích jednotlivých ročníků Zeměpisné olympiády. Zároveň se však již delší dobu neobjevil obsáhlejší a obecněji zaměřený text, který by se věnoval zhodnocení soutěže v širším kontextu. Jako poslední se tomuto tématu věnoval Hanus (2016), který z pohledu nezaujatého aktéra hodnotil funkce a významy soutěže. Cílem následujícího textu je na tuto diskuzi s odstupem téměř pěti let navázat, představit posun soutěže jako takové, ale také nastínit a upozornit na možná rizika do budoucnosti. Na rozdíl od autora zmiňovaného článku je tento text psán z pozice hlavního organizačního garanta soutěže, tudíž se může jevit jako subjektivní, avšak představí mnohá specifika, která jsou „zvenčí“ často nepozorovatelná. Zároveň může sloužit jako výzva pro další autory, aby se do diskuze připojili a zhodnotili Zeměpisnou olympiádu ze svého úhlu pohledu.

2. Plní Zeměpisná olympiáda stále svou funkci?

Struktura a podoba Zeměpisné olympiády prochází v čase drobnými úpravami, avšak hlavní koncepce a vize stále přetrvávají. Jedná se o soutěž pro nadané žáky základních a středních škol, které baví zeměpis/geografie, mají rádi přírodu i společnost a zajímají se o dění ve světě i kolem sebe. Zapojit se mohou ve čtyřech soutěžních kategoriích žáci od 6. třídy základní školy až po maturanty, kteří poměřují síly ve čtyřech národních kolech (školní, okresní, krajské, celostátní). Nejlepší řešitelé celostátních kol pak pravidelně vyjíždějí na mezinárodní olympiády. Každé kolo je rozděleno na tři části: práce s atlasem, písemný test geografických znalostí a praktická část, přičemž poslední zmiňovaná část v celostátním kole nabývá práce v terénu (Jelen, Polívková 2017). Tato struktura umožňuje testovat různé typy znalostí a dovedností, přičemž velkou otázkou je, zda by měla být centrálně zadávána všechna národní soutěžní kola nebo jen od okresního kola výše, jak je tomu doposud. Odpověď na tuto otázku však není vůbec jednoduchá a text se jí bude věnovat později.

V uváděném článku Hanuse (2016) byly diskutovány a rozebírány jednotlivé funkce, které by měla Zeměpisná olympiáda plnit. S pětiletým odstupem je možné tyto funkce zrekapitulovat, podrobit revizi a zhodnotit, zda jsou stále naplňovány, případně zda došlo k nějakým posunům. Jako první je zmiňována funkce *propagační* a *reprezentační*. Ta je plněna v podstatě kontinuálně, jelikož soutěž reprezentuje obor geografie jak ve společnosti ostatních oborů, tak směrem na veřejnost. Zeměpisná olympiáda si vybudovala své postavení, které je potvrzeno jejím zařazením pro školní rok 2020/2021 do tzv. Věstníku soutěží MŠMT,

tj. seznamu soutěží, které se konají pod vyhlášením ministerstva školství. Soutěž se však již nenachází na seznamu Excellence, který byl od školního roku 2019/2020 z rozhodnutí MŠMT zrušen (pro všechny soutěže). Tato situace by mohla na první pohled (nejen) Zeměpisné olympiádě uškodit, vzhledem k možnostem získávání finančních prostředků pro školy, jejichž žáci v soutěžích uspěli. Avšak z počtů účastníků předchozího i aktuálního školního roku naštěstí nevyplývá, že by učitelé a školy vážali uspořádání soutěže na to, zda seznam Excellence existuje, či nikoliv.

V mezinárodním prostředí má pak Česko díky Zeměpisné olympiádě pevně ukotvenou pozici v Mezinárodní geografické olympiádě (iGEO) a Mezinárodní olympiádě věd o Zemi (IESO). Na obě soutěže pravidelně vyjíždějí reprezentační týmy, často přivázející medaile z předních příček (Strašlipka 2019). Novinkou je, že bylo Česko v roce 2020 přizváno k účasti v Evropské geografické olympiádě (EGEO), ze které naši reprezentanti přivezli hned 6 medailí.

Druhou část reprezentační funkce, tj. prezentace soutěže směrem k veřejnosti, soutěž plní v posledních letech velmi intenzivně. Díky partnerství s mnoha sponzory, pravidelné aktualizaci webových stránek či profilu na sociálních sítích či občasným mediálními výstupům, je povědomí o olympiádě značně rozšiřováno. Došlo k vytvoření několika stálých partnerství, díky kterým mají soutěžící možnost vyhrávat zajímavé a hodnotné ceny.

Edukační funkci plní soutěž také stále a díky vytvoření stabilního organizačního týmu je tako funkce dále posilována. Od roku 2018/2019 došlo k reorganizaci organizačního týmu, kdy společně se změnou na pozici hlavního organizačního garanta došlo k rozdělení garantství jednotlivých soutěžních kategorií na geografická pracoviště napříč Českem, konkrétně pak:

- kategorie A: katedra geografie, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
- kategorie B: katedra geografie, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita
- kategorie C: katedra geografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
- kategorie D: Geografická sekce, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova

Díky tomuto rozdělení došlo k rozložení sil, přičemž za každé pracoviště funguje jeden garant dané kategorie, který si kolem sebe organizuje další spolupracovníky. Do Zeměpisné olympiády je tak zapojeno mnohem více odborníků, což se projevuje na zvyšující se kvalitě otázek. Toto rozložení je z hlediska dlouhodobého vývoje jistě udržitelnější, případné personální výpadky je možné flexibilněji řešit a v neposlední řadě dochází i k vzájemnému obohacování jednotlivých pracovišť či oborových didaktiků v souvislosti s pravidelnými jednáními organizačního týmu či při prostém sdílení nápadů na úlohy. Důležité je také zmínit, že díky tomuto rozložení mohl být opuštěn koncept střídání pracovišť v organizaci olympiády,

kteřý fungoval téměř dvacet let. Z důvodu rozložení sil bude také v budoucnu snažší předávání funkce hlavního organizačního garanta, který si nebude muset budovat zcela nový tým.

V rámci struktury soutěže je také nutné zmínit, že jsou dále pravidelně pořádány Letní školy Zeměpisné olympiády (kromě roku 2020, kdy byla akce zrušena z důvodu pandemie Covid-19), v rámci kterých, jsou soutěžící připravováni na mezinárodní soutěže, ale také mají možnost se zúčastnit velmi pestrého odborného programu. Důležitým krokem je také to, že došlo k široké shodě a uznání významu Zeměpisné olympiády, a to tím, že převážná část českých vysokých škol zařadila soutěž, resp. diplom úspěšného řešitele vyšších kol, jako jednu z možností upuštění od přijímací zkoušky na geografické bakalářské studijní programy a obory.

V návaznosti na edukační funkci je pak zmiňována funkce *inovační*, která spočívá v implementaci poznatků a nových skutečností geografického vzdělávání do školního prostředí. Již zmiňovaná struktura soutěžních kol, ale především zapojení širokého spektra odborníků a didaktiků geografie z různých pracovišť potvrzuje, že tato funkce je stále naplňována. Konkrétním příkladem může být zvýšení bodového ohodnocení části práce s atlasem, na úkor testu geografických znalostí, což akcentuje zvyšující se důraz na mapové dovednosti. Toto dokládá také vytvoření nové doplňkové soutěže *O nejlepší mapu na geografické téma*, kterou od roku 2018/2019 vyhlašuje organizační tým Zeměpisné olympiády ve spolupráci s Českou kartografickou společností.

V rámci inovací je také nutno zmínit, že stále častěji slouží testy Zeměpisné olympiády jako zdroje při výzkumech realizovaných na jednotlivých geografických pracovištích. Vznikají různorodé bakalářské či diplomové práce, které se věnují dílčím částem soutěže a výsledky výzkumů jsou následně prezentovány v odborných či popularizačních časopisech (Dumpíková 2018; Lišková 2018; Svobodová 2020; Filipová 2020; Jelen, Filipová 2020 a další). Pravdou ale je, že Zeměpisná olympiáda poskytuje množství dat a materiálů, který prozatím nebyl využit, a proto je zde ještě velká rezerva jak pro studenty geografie (či učitelství geografie), tak pro oborové didaktiky, kteří by se chtěli tématem nadaných žáků zabývat.

Z výše uvedeného výčtu funkcí vyplývá, že Zeměpisná olympiáda stále sleduje nastavený směr a zmiňované funkce nejen plní, ale snaží se je v rámci možností dále rozvíjet. Samozřejmě v jednotlivých částech je možné najít rezervy, avšak soutěž jako celek se neustále posunuje vpřed.

3. Zeměpisná olympiáda za časů Covidu-19

Předcházející text reflektoval zhruba posledních pět let vývoje soutěže jako celku, avšak stejně jako všechny ostatní aspekty života, tak i Zeměpisnou olympiádu poznamenala celosvětová pandemie Covid-19 a s ní spojená protiepidemická

opatření. Jakým způsobem probíhala jednotlivá kola ve školním roce 2019/2020 a jaká byla v souvislosti s pandemií přijata opatření, je detailněji popsáno například v článcích Jelen (2020) či Jelen, Filipová (2020) a není třeba zde rozebírat detaily a komplikace, které s sebou mimořádná situace přinesla. Ostatně ještě není všem dnům konec, tento text vzniká koncem ledna 2021, kdy je v plném proudu další ročník, který je protiepidemickými opatřeními zasažen již od svého počátku, a jaký bude následující vývoj, je více než nejisté.

Spíše než na detaily, je tedy vhodné se zde zaměřit na soutěž jako celek, přičemž je možné zhodnotit, jak v mimořádné situaci olympiáda obstála. Hned na úvod je nutné podotknout, že právě v této krizi se naplno projevila funkčnost a stabilita organizačního týmu soutěže zavedená rozdělením kategorií mezi jednotlivá pracoviště. Tento krok pomohl flexibilně reagovat na často se měnící situaci a udržet kontinuální pořádání olympiády bez přerušení, a to dokonce i přes výzvu ze strany MŠMT, které v březnu roku 2020 doporučilo všechny soutěže aktuálního ročníku zrušit (a zároveň zastavilo jejich financování). Jako další pozitivum je možné vnímat to, že i přes zmiňovaný výpadek financí se podařilo díky množství sponzorů, a především záštitě České geografické společnosti, finanční prostředky obstarat a soutěž mohla pokračovat dále. To by bez vytvořené sítě sponzorů a partnerů nebylo vůbec možné.

Na druhou stranu je nutné zmínit, že se bohužel projevilo mnoho problémů ve spolupráci s MŠMT. Již několikrát bylo uvedeno, že prestiž olympiády spočívá také v tom, že byla uvedena na (nyní již zrušeném) seznamu Excellence a zařazena do Věstníku soutěží MŠMT. Ministerstvo školství se však v krizové době ukázalo jako velmi nestabilní partner. Jedním z problémů je nejasná a často až chaotická komunikace s garanty soutěží, dále například nejasné podmínky sestavování zmiňovaného Věstníku soutěží, a především pak nejistota financování, resp. tedy vypisování dotačních výzev pro soutěže. Zmiňované problémy se projevily již delší dobu, tj. i před aktuální mimořádnou situací, během ní se však naplno prohloubily. Nezanedbatelným aspektem je také to, že neustálá nejistota a nutnost časté komunikace a urgencye směrem k MŠMT ubírají organizátorům síly, které by bylo možné investovat mnohem efektivněji do samotné přípravy soutěže. Nejistota ve vypisování dotačních titulů by do budoucna mohla fungování (nejen) Zeměpisné olympiády značně ovlivnit, především směrem k mezinárodním soutěžím, na které vyjíždějí reprezentační týmy.

4. Výzvy a budoucnost

V aktuální situaci je velmi obtížné stanovovat jakékoliv odhady budoucího vývoje, avšak i přes zmiňované komplikace je zcela jistá jedna věc: Zeměpisná olympiáda současnou krizí ustojí a bude fungovat dál. A co víc, již nyní je soutěž neblahými

zkušenostmi posílena a je možné říct, že se díky ní posune dále. Samozřejmě je předčasné predikovat vývoj aktuálního ročníku, avšak počet registrací do informačního systému IS MUNI (přes který budou probíhat distanční okresní kola) atakuje k 31. lednu hranici 5 300 osob. To je přinejmenším velmi pozitivní počet, který značí, že i v době online výuky a uzavření škol mají žáci a učitelé o Zeměpisnou olympiádu zájem. Avšak je zcela legitimní pojmenovat i další výzvy, které Zeměpisnou olympiádu čekají v dlouhodobějším horizontu po odeznění mimořádných opatření.

Jedním z pozitiv aktuální situace je spuštění a online konání okresních a krajských kol. V budoucnu zcela jistě proběhnou debaty, zda by nebylo vhodné tuto online podobu alespoň v nižších soutěžních kolech ponechat, což má samozřejmě své výhody i nevýhody. Za výhody je možné považovat především úsporu nákladů (především na cestovné do míst konání okresních kol, za materiál či za odměny pro okresní komise) a dále rychlost automatizovaného vyhodnocování soutěžních testů. Jako nevýhody je pak nutné vnímat například častější riziko podvodů či absenci sociálních kontaktů soutěžících. Trvalé zavedení online systému by bylo jistě výrazným zásahem do organizace soutěže, avšak z dlouhodobého hlediska by určitě stálo za diskuzi, zda tento systém neuchovat.

S tím se také otevírá další otázka, a to centrální zadávání školních kol. Tato problematika je velmi často diskutována s učiteli základních či středních škol a organizačním týmem. Je možné vymezit dva názorově odlišné proudy. Jedna část učitelů možnost vlastního pořádání školních kol vítá, protože je bere jako příležitost pro tvorbu vlastního modelu otázek a práci (nejen) s nadanými žáky i nad rámec běžné výuky. Druhá skupina by naopak ráda obdržela předem vytvořené zadání včetně autorského řešení, přičemž zde je nejčastějším argumentem to, že tvorba školního kola zabírá množství času a také, že ostatní předmětové olympiády školní kola centrálně zadávají. Organizační tým Zeměpisné olympiády se snaží vycházet učitelům vstříc a pomáhat s vytvářením školních kol tím, že poskytuje celou škálu materiálů, na internetových stránkách soutěže jsou k dispozici veškeré otázky okresních a vyšších kol za všechny kategorie z předchozích let a různé další návody, jak školní kola pojmout a uspořádat. I přes to je však argument o časové náročnosti tvorby školních kol relevantní a do budoucna by mohlo být řešením vytvoření těchto kol ve zmiňovaném online prostředí (možností by byla také dobrovolná účast v online systému, aby byla ponechána svoboda v organizaci tým, kteří jí požadují). K centrální tvorbě školních kol však bude moct být přistoupeno až ve chvíli, kdy dojde ke stabilizaci stávající situace.

Mezi další výzvy pro organizační tým patří otevření debaty o celostátním kole soutěže pro mladší kategorie (v současné podobě se celostátního kola účastní pouze kategorie C a D). Rozšíření celostátního kola by bylo jistě zajímavou inovací a z hlediska realizace by se v zásadě nejednalo o neřešitelnou věc, zároveň je však nutné podotknout, že v situaci, kdy MŠMT nezajišťuje stabilní a kontinuální

financování ani dosavadního modelu soutěže, by bylo rozšíření o takovouto další část krokem do velké nejistoty.

Ještě před vypuknutím pandemie Covid-19 proběhla na úrovni České geografické společnosti diskuze o tom, zda by se nemělo Česko ucházet o pořádání Mezinárodní geografické olympiády iGeo. Tato debata je zcela legitimní, protože český tým se této soutěže účastní již od roku 2002, ale prozatím jí na svém území neorganizoval. Pořádání mezinárodní soutěže není sice pro zapojené země povinností, jedná se však o velmi prestižní záležitost, která by posílila pozici Česka v mezinárodním geografickém prostředí. Zároveň se pořadatelství od dlouhodobě zapojených zemí takříkajíc „očekává“. I když se jedná o velmi náročnou akci, jak z hlediska financí, tak organizace a personálního zajištění, mezi pořadatelské země v minulosti patřilo kupříkladu i Srbsko či Polsko. Organizace takovéto události by vyžadovala několikaletou přípravu, spojenou s nemalými náklady nejen na samotnou akci, ale i na personální zajištění organizačního týmu několik let dopředu (po organizující zemi, resp. jejím organizačním týmu je např. vyžadována účast na předcházejících ročních soutěžích v jiných zemích). A zde se bohužel opět objevuje stejně jako v předchozím bodě argument, že za situace, kdy není jistá a stabilní podpora soutěží ze strany MŠMT ani na úrovni celostátního kola, je ucházení se o organizaci iGeo spíše utopie. Jedná se však o jednu z velmi významných a dlouhodobých výzev, o jejíž naplnění by česká geografická obec měla usilovat.

A poslední výzvou, která se však netýká ani tak soutěže jako takové, je zajištění pozice hlavního organizačního garanta soutěže. Již před pěti lety bylo zmiňováno, že tato pozice naplní minimálně 0,5 úvazek. Na tomto se v průběhu času nic nezměnilo, práce naopak přibývá. Vytvoření pracovního právního vztahu pro tuto pozici však stále nebylo realizováno. Je tedy nejvyšší čas k otevření diskuze o zajištění stability této pozice, která by měla být s největší pravděpodobností zaštitěna Českou geografickou společností.

5. Závěr

Závěrem je důležité zmínit, že Zeměpisná olympiáda je významnou aktivitou geografické společnosti a na jejím průběhu a rozvoji by se mělo podílet co nejširší spektrum odborníků či učitelů napříč celým Českem. Soutěž zcela nepochybně plní mnoho důležitých funkcí, a i přes to, že se potýká s aktuálními problémy souvisejícími s pandemií Covid-19 a čelí i dlouhodobým výzvám, prokázala schopnost se na poli soutěží prosadit a vybudovat si respektovanou pozici. Důležité však je neustrnout v aktuálním stavu, ale snažit se soutěž posunovat stále kupředu. Jedná se totiž o velmi významný nástroj, jak v žácích probouzet zájem o zeměpis, což je aktuální nejen v současné době, ale vzhledem k plánovaným revizím Rámcových

vzdělávacích programů bude tento význam Zeměpisné olympiády stále více narůstat i v budoucnu.

Proto apeluji na celou geografickou obec, především oborové didaktiky, studenty učitelství geografie či členy České geografické společnosti, aby se o dění v Zeměpisné olympiádě zajímali nejen v dobách, kdy naši reprezentanti vozí medaile z mezinárodních soutěží a jsou vyzdvihovány úspěchy, ale především v dobách, kdy olympiáda prochází různými obtížnými zkouškami. Každý z vás může svým dílem do soutěže přispět a může se tedy podílet na rozvoji geografie u mladších generací. Mezi dnešními úspěšnými řešiteli celostátních kol se mohou nacházet budoucí docenti a profesori fyzické, sociální či regionální geografie. A proto je nadmíru jasné, že jak se budeme o Zeměpisnou olympiádu starat dnes, takový bude obraz české geografie za dvacet let.

Literatura

- DUMPÍKOVÁ, T. (2018): Příprava na zeměpisnou olympiádu. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.
- FILIPOVÁ, D. (2020): Výzkum úspěšnosti soutěžících v Zeměpisné olympiádě (na příkladu terénní části). Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.
- HANUS, M. (2016): Jakou olympiádu potřebuje geografie? *Informace ČGS*, 35(1), 47–54.
- JELEN, J., POLÍVKOVÁ, K. (2017): Zeměpisná olympiáda. *Geografické rozhledy*, 27(1), 24–25.
- JELEN, J. (2020): Nevšední ročník Zeměpisné olympiády. *Informace ČGS*, 39(2), 59–62.
- JELEN, J., FILIPOVÁ, D. (2020): Zeměpisná olympiáda překročila hranice svých možností. *Geografické rozhledy*, 30(1), 28–29.
- LIŠKOVÁ, S. (2018): Dovednosti talentovaných žáků a běžné žákovské populace v práci se školním atlasem. Diplomová práce. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Přírodovědecká fakulta, Ústí nad Labem.
- STRAŠLIPKA, J. (2019): Mezinárodní olympiáda věd o Zemi pohledem účastníka. *Geografické rozhledy*, 29(2), 26–29.
- SVOBODOVÁ, G. (2020): Faktory ovlivňující úspěšnost základoškoláků v řešení Zeměpisné olympiády na příkladu okresu Česká Lípa. Diplomová práce. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Přírodovědecká fakulta, Ústí nad Labem.